

ILIA MIHÁLY

Kassák Lajos a Tiszatájban

Kassák Lajos Tiszatájban való szereplése annak a buzgalomnak volt a következménye, melyet Kovács Sándor Iván szerkesztő társammal gyakoroltunk: kivenni a Tiszatájat a vidékiségből, a dilettantizmusból és a magyar irodalom legjobbjait próbáljuk megnyerni szerzőnek. Ez körülbelül 1964-ben válik gyakorlatunkká és végül a hetvenes évek elejére Illyés Gyula, Weöres Sándor, Pilinszky, Kányádi Sándor, Tolnai Ottó, Szilágyi Domokos, Lator László és még sokan mások küldtek írást a lapnak.

A Tiszatáj 1963. decemberi számában megjelent Székelyhidi Ágoston kritikája *Kassák kincsei* címmel a *Vagyonom és fegyvertáram* című kötetéről. A kritikus – nem kis dicsekvéssel – elküldte Kassák levelét nekem is. Ezt az alkalmat ragadtam meg kéziratkéérésre:

Kedves Kassák Lajos!

Örömmel olvastuk Székelyhidi Ágoston barátunkhoz írott levelét, melyben meglelégedéssel írt Ön lapunkban megjelent kritikájáról. Ezt az alkalmat használjuk föl arra, hogy újabb verseiből kérjünk közlésre. Talán ideje, munkája és jóindulata megengedi, hogy küldjön nekünk is írást.

Szeged, 1964. febr. 19.

Válaszát, de különösen írásait várja tisztelő híve:

*(Dr. Ilia Mihály)
tanársegéd*

(Egyszer már megírtam, hogy kezdő szerkesztő koromban nem választottam el az egyetemi stallumomat a szerkesztőtől, csak később jöttem rá, hogy az irodalomban nincs Dr. és nincs tanársegéd, az irodalomban demokrácia van mindenféle sallangok nélkül.)

Kassák február 24-én válaszolt:

*Tiszatáj Szerkesztőségének
Szeged*

*Tisztelt Szerkesztőség,
megkaptam levelüket, köszönöm. Mellékelten küldök két verset a Tiszatájnak és egyben kérem, ha tehetik küldjék nekem a lapot folyamatosan.*

Budapest, 1964. II. 24.

*Szívélyes üdvözlettel:
Kassák Lajos*

(A gépirásos levélen az aláírás kézírással van.)

A két vers: *Hangszerek nélkül* és *Láthatatlan valóság*.

Mindkettő megjelent a Tiszatáj 1964. áprilisi számában.

Válaszomat csak azért írom ide, mert levelem jelzi, hogy hogyan próbáltuk megnyerni a jeles szerzők jóindulatát, illetve megtartani barátságukat:

Kedves Kassák Lajos!

A verseket örömmel vettük, reméljük, nem marad egyszeri alkalom. Mindkettő áprilisban fog megjelenni. A Tiszatáj-at küldeni fogjuk. (Január-februári számokat e levéllel együtt postára adtuk.) Nem jó lap még a miénk, de valamit próbálunk csinálni, Itt egy fiatal gárda kezd teret nyerni magának és természetes, hogy sok bizonytalansággal keresi lehetőségeit, őseit, példaképeit, akik közé Kassák Lajost is számítja.

Áprilisi számunktól kezdve néhány folytatást közlünk Csáky József emlékezéseiből. nagyon kíváncsiak leszünk az Ön véleményére ezzel kapcsolatban, talán lesz megjegyzése a közleményekről.

Szeged, 1964. február 28.

Tisztelő híve: Ilia Mihály

Csáky József, a jeles párizsi szobrász szegedi születésű volt, életművét a Móra Ferenc Múzeum művészettörténésze, Szelesi Zoltán élesztgette ebben az időben idehaza, kapcsolatban is állt Csákyval. Tudtam, hogy Kassáknak munkatársa volt Csáky a korai Kassák-folyóiratokban, ezzel is a kapcsolatot akartam erősíteni.

Ettől kezdve szorgosan kértem Kassáktól kéziratokat, 1964-től Kassák haláláig (1967) hét verse jelent meg a Tiszatájban.

Még nem olvasta Csáky József emlékezéseit, de már levélben reflektált rá:

*Tiszatáj Szerkesztősége
Szeged*

Kedves Barátaim, köszönettel nyugtázom a lapküldeményt és érdeklődéssel kísérem munkájukat. Előre úgy érzem, a Csáky-féle memoárok érdekesek lesznek, Csáky több tanulmányát adtam közre annak idején MUNKA című lapomban és azok mindig figyelemreméltók voltak. Verseket továbbra is fogok Önöknek küldeni és munkájukhoz minden jót kívánva fogadják

szívélyes üdvözetemet

Kassák Lajos

(A dátum nélküli gépiraton az aláírás kézírással van.)

Kassák *Valóság és ígéret* című verse a Tiszatáj 1965. júliusi számában jelent meg. Június 2-án írott levelemben arra kértem, hogy „küldjön egy jó arcképet és 18-20 sornyi prózát, mely szólhat ars poeticájáról, mostani munkájáról stb., de mindenképpen önmagáról.” Ekkor szerkesztési gyakorlatunk volt, hogy az ilyen szövegeket és a fényképet a Tiszatáj borítójának a „füln” közöltük, ami azzal a veszéllyel járt, hogy a könyvtári kötészeteken ezeket nem kötik be a kollekcióba és elvesznek – sajnos a tartalommutatóban sem jeleztük gyakran a fűl-szövegeket. Szerencsére a szegedi Somogyi Károly Könyvtárban nem ez volt a gyakorlat, a kis önvallomások megmaradtak. Pl. Fábry Zoltáné és Kassáké is. Ez utóbbi hasonlít más Kassák-önvallomásra, de érdemes újra közölni, mert van benne újdonság is: „Az életem szakadatlan

munkában telt el. Néha magam is hitetlenkedve néztem kézírataim, könyveim, újságcikkeim hatalmas köteget, azokat a lapokat, amelyek képzeletem teremtette figurákat, történeteket, töprengéseim visszfényét, hitemet és vágyamat, sorsom és mások sorsának felérzését zárták magukba. Csodálkozni azon tudok igazán, hogyan volt időm mindehhez, akkor, amikor harcoltam az élet más területein is, nem kevés kockázattal s ellenfeleim gyakori tűszúrásait hol kivédve, hol elszenvedve, amikor nem kevés energia kellett életem kiegyensúlyozott fenntartásához, egy rend megteremtéséhez, ahol mindent a helyére akartam tenni, gondolatban, tettben, érzelemben, emberi relációban, de még környezetem tárgyaiban is. Honnan vettem az időt, hogy ugyanakkor festettem is, és neveltem a fiatalságot, szenvedélyem és gyönyörűségem pedig a lapszerkesztés volt, aminek hódoltam addig, amíg sorsom és más erők ezt lehetővé tették. Hogy volt időm kávéházi asztalok mellett naponta órákig vitatkozni, és hogy volt időm szeretni a szerelmet és hogy volt időm pihenőképpen horgászni, amihez, tudvalévő, hogy hajnali négykor kel a tisztességes horgász és este 9-ig ül a vízben egy szál deszkán.

Honnan vettem ezt a rengeteg időt, csak egyképpen tudnék válaszolni: soha mást nem tettem, csak amit tenni akartam, amit tennem kellett. Tetteim és én egyek voltunk, habozással, tépelődéssel, örömtelen, önmagamat ki nem elégtítő alkotással, és alkudozással soha nem bíbelődtem, mondani pedig az igazat mondtam, vagy azt, amit legjobb tudomásom szerint annak hittem. Úgy hiszem, ezért volt erőm és időm az életemhez.”

A Tiszatáj 1966. szeptemberi számában több verse jelent meg Kassai Kelemen Jánosnak, az egyik vers címe: *Kassák Lajosnak*. A szerző a szegedi egyetem bölcsészettudományi karának olasz-orosz-francia szakos hallgatója volt, az „Égess” irodalmi csoportosulásnak Rigó Bélával együtt vezető egyénisége, ekkor költő, később az italianisztikának és a filozófiának tudósa – Kelemen János névvel.

Előbb azt is jeleztem Kassáknak, hogy az 1965. szeptemberi számunk Bartókra emlékezik, szeretném, ha a *Napraköszöntő* című 1918-as versét lemásolná kézírással és közölhetnének így a lapban. Pimasz kérés volt, a vers nem rövid. Másoktól is kértem kézírással Bartókról emlékező verset, csak Kassák teljesítette a kérést. Levelében kitért a Kassai Kelemen János-írára is:

Kedves Ilia Mihály

megkaptam levelét, kíváncsian várom Kassai Kelemen János versét és előre is köszönetet mondok a lap Kassák-számaért. Ezt a szép gesztust érdemeim megbecsüléseként fogadom.

1918-ban én is áldoztam Bartóknak egy különszámot MA című lapomból. Akkor ő még messze volt a világra szóló hírnevtől, de már új zenét komponált s én sejtettem nagyságát.

Ha ráér személyesen felkeresni, írja meg és szívesen látom.

1966. IX. 12.

Őszinte üdvözlettel

Kassák Lajos

*Ha akarják ezt
a levelet lehoz-
hatják a külön
számban*

A Tiszatáj 1967. márciusi számát Kassák-számnak szántuk, nem úgy sikerült, ahogy terveztük. Érdekes volt, hogy jeles szerzők nem válaszoltak a kérésünkre, talán a legkülönösebb

Fábry Zoltán megjegyzése volt, mely a régi ellentétek föloldását nem tartotta már lehetségesnek.

A Kassákat köszöntő számmal kapcsolatban íme a számot szerkesztő magyarázkodása:

Kedves Kassák Lajos!

Biztosan eljutott már Önhöz a Tiszatájnak az a száma, amelyben nagyon szerényen köszöntöttük az évfordulón. Sajnos nem úgy sikerült ez a szám, ahogy terveztük. Szerettünk volna Kassák-számot kiadni, nem rajtunk múltott. Bori Imre cikkének elég nagy, éles visszhangja van még mindig, a vitatkozók azonban nem akarnak írásban megszólalni, pedig följajánlottuk nekik, hogy szívesen indítunk vitát a Bori Imre Kassák-tanulmánya kapcsán.

Most készül Juhász Gyula Összes Műveinek kritikai kiadása, a prózai kötetek készítésénél a 20-as években számos olyan vezércikkkel találkoztam, amelyben a legnagyobb elismeréssel emlegeti Juhász Gyula Kassák Lajost. Szinte visszatérő mozzanata irodalmi cikkeinek, hogy a kurzus politikájával szemben Bartók, Kodály, Ady, Móricz és Kassák Lajos nevét említi. Több cikket írt a Nobel-díj méltánytalan odaítéléséről és a föntieket javasolja szinte minden évben jutalomra. Igazi irodalomtörténeti csemege ez a publicisztika, eddig alig tudtak róla.

E levél most azért íródik, hogy verset kérjen a Tiszatájnak.

Remélem, nem veszi fölös zaklatásnak kérésünket és hamarosan küld verset nekünk.

Szeged, 1967. máj. 31.

Tisztelettel és szeretettel:

Ilia Mihály

Bizony ez magyarázkodás, de nem igazi magyarázat arra, hogy miért nem sikerült a Kassák-szám. Nem írhattam meg a 80 éves Kassáknak, hogy kik szabódtak róla szóló írások megküldésétől. És azt sem, hogy a Tiszatájjal kapcsolatban a minisztériumi és pártközponti értékeléskor elhangzott: Bori Imre Kassák kapcsán át akarja szabni a magyar irodalomtörténetet és ehhez a szegedi egyetemen Ilia Mihályt és a Tiszatájat használja föl.

Kassák még erre a kérésemre is küldött verseket (*Erőfeszítés, Április 5 óra*), ezek a lap augusztusi számában jelentek meg. Kassák július 22-én meghalt. A korrektúrát Kassák Lajosné küldte vissza. A versek elé írt búcsúztatót nem tudom, ki írta.

Természetesen Kassák szegedi kapcsolata nem a Tiszatájjal kezdődött. 1918. december 29-én a szegedi Korzó moziban szerepelt a MA és írógárdája Kassákkal az élen. Ekkor ismerkedett meg Juhász Gyulával, aki az avantgárd folyóiratnak és íróinak a bemutatását vállalta. Kassák 1941-ben (*Ne adjatok néki utcát*) és 1956-ban (*Lírai emlékezés*) nagyon bensőséges, baráti hangon írt Juhászról. Juhász pedig sokszor fölemlegeti Kassák nevét publicisztikai írásaiban. A Délmagyarországban 1919. március 30-án *A MA útja s célja* címmel írt Kassák lapjáról (talán ez volt az előző decemberi MA irodalmi est bevezetője?) A Szegedi Napló 1922. március 12-én megjelent számában pedig méltatást írt Kassák *Világanyám* című kötetéről, ennek egyik mondata így szól: „Kassák Lajos versei között pedig van néhány olyan monumentális, amelyek nevét egészen bizonyosan bele fogják írni a költői maradandóságba.”

Miért ragaszkodtam szerkesztőként és oktatóként is Kassák életművéhez? Tanítottam munkásságát, előadást is tartottam róla főkéllégiumban és szemináriumon is szerepelt költészetére. Sőt, a két háború közötti ún. sorsesszé sorozatában a *Napjaink átértékelése* című Kassák-írást elemeztük. Hatással volt rám az ő életművének befogadására, tanítására Bori Imre

munkássága is, vele elég korán kapcsolatba kerültem, sokat leveleztem vele, ismertem a magyar avantgárdról szóló tanulmányait. Tapasztaltam, hogy az a fiatal írógárda, amelyik a lap körül és az egyetemi foglalkozásokon velem kapcsolatban volt, Kassákot mennyire becsüli, nem akartam lemaradni tőlük. Hallgatóm és szakdolgozóm volt Csaplár Ferenc, bár egyetemi hallgató korában Juhász Gyulával foglalkozott, de később a legjelesebb Kassák-szakértőként vált ismertté, a Kassák Múzeum igazgatója és az életmű jogörököse lett. Kapcsolatban voltam a párizsi Magyar Műhely szerkesztőivel, szerzőivel, ők mesterüknek tartották Kassákot, rám ennek a folyóiratnak az irodalomideálja is hatott.

(A szerző köszönetet mond a Kassák Múzeum munkatársainak, Dobó Gábornak és Csatlós Juditnak a levelezés kiválogatásában nyújtott segítségükért.)

KASSÁR LAJOS: AZ ÚJSZÜLÖTT (KOLLÁZS)